

Joanna Karczewska

Uniwersytet Zielonogórski

PRZYWILEJ KSIĘŻNEJ KATARZYNY I JEJ SYNÓW DLA KOZUCHOWA Z 1419 ROKU

Kozuchów był jednym z ważniejszych miast księstwa głogowskiego. Znaczenie Kozuchowa wzrosło w wyniku podziału stołecznego Głogowa na część książęcą i królewską, to jest należącą do króla Czech i cesarza – Karola IV Luksemburga. W 1360 roku władca ten przybył do Głogowa, aby wyznaczyć granice między książęcą a królewską częścią tego miasta i Bytomią Odrzańską¹. Innym czynnikiem, który przyczynił się do wzmocnienia rangi Kozuchowa, było rozrodzenie się linii książąt głogowskich i w efekcie podzielenie ich dzielnic między trzech synów księcia Henryka V Żelaznego. Dla najmłodszego z nich – Henryka VIII zwanego Wróblem – wydzielono odrębne księstwo kozuchowsko-zielonogórskie obejmujące środkową część dzielnicy głogowskiej; nastąpiło to w 1378 roku. Głównymi ośrodkami położonymi w tym księstwie były: Kozuchów, Zielona Góra, Szprotawa, Przemków, Sulechów i Sława. Książę tytułował się księciem Śląska, panem Zielonej Góry i Kozuchowa (*Heinrich herzog in Slesien herre czu Grunenbergr und czur Freyenstadt*)². Zwany był też, w źródłach narracyjnych, księciem Kozuchowa i Szprotawy³.

Kozuchów stał się więc stołecznym miastem w księstwie i ośrodkiem rezydencjonalnym, to właśnie w Kozuchowie znajdował się zamek książęcy. Po śmierci Henryka VIII Wróbla Kozuchów i Zielona Góra stały się oprawą wdowią księżny Katarzyny, która tytułowała się księżną Śląska, panią Kozuchowa i Zielonej Góry lub księżną Kozuchowa i Zielonej Góry⁴. Synowie pary książęcej dopiero w 1413 roku podzielili księstwo, chociaż książę Jan już wcześniej, bo w 1403 roku, rozpoczął samodzielne rządy.

1 *Regesty śląskie*, t. 5, oprac. J. Gilewska-Dubis, Wrocław 1992, nr 34.

2 *Lehns- und Besitzurkunden Schlesiens*, t. 1, hrsg. C. Grünhagen, H. Margraf, Leipzig 1881, s. 192, nr 58; s. 195, nr 61; s. 199, nr 65; Katalog dokumentów przechowywanych w Archiwach Państwowych Dolnego Śląska, t. 6-7, Wrocław 1993-1995; t. 6, wyd. M. Chmielewska, nr 648, 662; F. Minsberg, *Geschichte der Stadt und Festung Gross Glogau*, t. 1, Glogau 1835, s. 392, nr 46; *Codex diplomaticus Silesiae* (dalej: CDS), t. 28: *Die Inventare nichtstaatlichen der Archive Schlesiens. Kreis und Stadt Glogau*, hrsg. K. Wutke, Breslau 1915, s. 71.

3 *Chronica principum Poloniae*, [w:] *Scriptores rerum Silesiacarum*, t. 1, hrsg. G.A. Stenzel, Breslau 1835, s. 151.

4 *Katalog dokumentów...*, t. 7, nr 402; CDS, t. 24: *Die Inventare der nichtstaatlichen Archive Schlesiens. Die Kreise Grünberg und Freystadt*, hrsg. K. Wutke, Breslau 1908, s. 2, nr 2; s. 115, nr 2; s. 131, nr 3, 4; s. 166, nr 21, 25; s. 167, nr 29.

W wyniku podziału dziedzictwa Jan otrzymał księstwo żagańskie, a młodszy książęta, to jest Henryk starszy, Henryk młodszy i Waclaw, objęli resztę ziem księstwa.

Czas rządów księżnej wdowy i jej synów był dla Kożuchowa pomyślny. Miasto otrzymało bowiem od książąt różne przywileje. Jeden z nich został wystawiony 1 listopada 1403 roku dla rzemieślników kożuchowskich przez młodych książąt – Jana, Henryka starszego i Henryka młodszego oraz Waclawa i ich matkę⁵.

W Kożuchowie był targ solny. Z tego tytułu mieszczanie mieli przekazywać księżnej 28 grzywien rocznie czynszu i 1/2 szefla soli tygodniowo⁶. W 1414 roku mieszczanie kożuchowscy otrzymali od księżnej przywilej dotyczący handlu solą⁷.

Jednym z dominujących w Kożuchowie rzemiosł było sukiennictwo. Ta branża mieszczańskiej działalności doczekała się w 1418 roku przywileju księżnej dotyczącego wolnego handlu wełną⁸. W tym samym roku książęta Henryk starszy i Henryk młodszy wystawili także dla mieszkańców miast swego księstwa niezwykle istotny dokument skierowany przeciw łamiącym prawo i zakłócającym porządek⁹.

Otrzymane przywileje ukoronował ten z 8 stycznia 1419 roku, w którym księżna wdowa wraz z synami potwierdziła dotychczasowe prawa, przywileje i wilkierze Kożuchowa, w tym prawa targowe, prawo spadkowe, prawa mieszczan i całego weichbildu kożuchowskiego. Gwarancja ta regulowała więc egzystencję mieszkańców Kożuchowa pod względem prawnym.

Nadawanie miastu różnych przywilejów było przejawem pozyskiwania przychylności władz miejskich. W przypadku Kożuchowa widać, że miasto korzystało ze swej pozycji (siedziba książęca) i uzyskało przywileje dotyczące żywotnych dziedzin swej działalności. Ani w swej wcześniejszej historii, ani też później, gdy utraciło status rezydencji książąt, nie otrzymało już tylu korzystnych dla siebie gwarancji.

Głogów, 8 I 1419 r.

Katarzyna, księżna Śląska, pani Kożuchowa i Zielonej Góry z synami książętami Henrykiem starszym i Henrykiem młodszym, panami Głogowa, potwierdzają przywileje, prawa i wilkierze Kożuchowa. Potwierdzenie dotyczy praw targowych, prawa spadkowego, praw mieszczańskich i weichbildu kożuchowskiego.

Or.: *Archiwum Państwowe we Wrocławiu, Depozyt miasta Kożuchowa Rep. 132 a, sygn. 6.*

Noty dorsalne: średniowieczny zapis „Der brieff obir der stat und dez landez willekoren” oraz pochodzący z XVII wieku: „Special priuilegium hertzogin Katherina anno

5 CDS, t. 24, s. 130, nr 2.

6 *Ibidem*, s. 131, nr 3.

7 *Ibidem*, nr 4a.

8 *Ibidem*, nr 5a; F. Matuszkiewicz, *Grünbergs Bewidmung mit Crossener Stadtrecht (1323)*, „Zeitschrift des Vereins für Geschichte Schlesiens” 1942, Bd. 76, s. 52.

9 F. Minsberg, *op. cit.*, s. 412-415, nr 56.

1419 gegeben der Stadt Freystadt. Sein ersehen u(nd) collationirt worden durch H(ernn) Sigmund Bocken u(nd) H(ernn) N. Taubern. Röm(isch) Kay(serlichen) May(estät) etc. Cammer Rätthen u(nd) Commissarien zur Freistadt den 16. Jan(uar) 1626 Jares⁷.

Reg.: *Codex diplomaticus Silesiae, t. 24: Die Inventare der nichtstaatlichen Archive Schlesiens. Die Kreise Grünberg und Freystadt, hrsg. K. Wutke, Breslau 1908, s. 132, nr 6.*

Wzm.: *G. Förster, Analecta Freystadiensia oder Freystädtische Chronica, Lissa 1751, s. 42.*

Wymiary: pergamin, 380 mm × 250 mm + 23 mm.

Ślady po przywieszeniu pieczęci.

In Gotis namen amen. Wenne alle ding und sachen, die do geschen in der czeit vorgeslich und vorgenglich sein, zo ist notdorft die ding die do lange weren sullen zu bestetigen mit offen briuen und mit worhastingen geczewgen. Hirumb wir Katherina von Gotis gnaden herczoginne in Slesien, frawe czur Freyenstadt und czu Gruenberg und mit uns herczoge Heinrich der elder und herczoge Heinrich der junger herren czu Grosen Gologaw etc., unsere lieben soene, bekennen offenlich, das wir angesehen haben sotene merkliche grose schaden, die unser stad Freyenstad von brandes wegen dyss ior enpfangen und genomen hot und haben durch wer bete wille und manchfeldiger dinste die sie uns willetlich getan hot und noch thun moge inczukimstigen czeiten von sunderlichen gnaden en gegeben und bestetiget geben, bestetigen und confirmiren in craft deses briues dese nochgeschreben gnaden und rechte der sie und ere nochkomelinge sich ewelich frewen und gebrawchen sullen etc. czum ersten, daz man keinerlei merkte haben noch halden sal of dem lande in den dorfern des weichbildes czur Freyenstad. Ouch sal nymandes in den dorfern des weichbildes czur Freyenstad bir brawen ader brotbacken ader fleisch ofhawen of feilen kawff, noch keinen kretschem haben innewendik der meyle her habe is denne mit rechte czu beweisen noch unsin dirkentinsse, welchs her mit rechte thun moge. Ouch sal nymandes in dem weichbilde czur Freyenstad gewant sneiden ober die ynnvner der stad her, habe is denne sunderlich czu beweisen, das her is mit rechte thun moge. Ouch sein vor nus komen unser burger derselben unser stad Freyenstad mit der manschaft desselben unsers weichbildes und haben sich vor uns geeynet alz von wegen deser noch geschreben willekoeren, die das weichbilde vor alden czeyten und bis her gehalden und gebrawcht hot, das sie der mit alle eren guetern, was czu weichbilde rechte gehoeret, sie und ere erben und alle ere nochkoemelinge vorbas ewichlich gerne gebrawchen wellen, nemlich die czum ersten: wenne man und weip die eres rechten unbeschulden sein erlich czusampne komen, gewinnen die kinder mitenander, was sie denne an erblichem gute ader saruden habe ader welcherley, das mochte benant werden haben ader czu sampne brengen, das ist alles ein guth. Stirbet denne donoch, der man zo erbt her des gutes mitenander keins

awsgenomen, czweteil of die kinder und das dritteteil of das weip dasselbe dritteteil hot das weip czu thun und czu lasen. Stirbt aber das weip, zo erbet sie desselben gutes alles mitenander czweteil of den man und das dritteteil of die kinder were och sache ap die kinder voere sturben, ehe denne vater ader muter, welchs denne dornoch sturbe vater ader muter, zo erbet der man czweteil desselben gutes of seyne nesten, und das weip das dritteteil of ere nesten. Is were denne das yrre eyns ader sie beide das anders bestellten an stellen, do das craft hette ouch ap denne sache were das man und weip die alzo czusampne komen, weren nicht kinder mitenander gewonnem was denne der man dem weybe gemorgengobet hette noch des landes zete. Sturbe der man zo fulget und langet dem weibe die selbe morgengobe die helffte und die hot sie czu thun und czu lasen. Sturbe aber die frawe, zo erbet sie keyne morgengobe zander hot sie icht brocht czu dem manne is sey vil ader wennig, das erbt sie gancz und gar of ere nesten. Is were denne, das yrre eyns ader sie beide die sachen anders bestellten an stellen, do das craft hette ouch von rechten geswistriden, die ungeczweet sein von vater und von muter, die weile die eres gutter mitenander ungesundert sein, die weile so erbet alles ein geswistride sein guth of das ander is sey an farndein ader an erblichem gute, wie das mochte benant werden und haben uns gebeten en die czu bestetigen, haben wir angesehen mogeliche bete und manch feldige getrawe dinste und haben er die abgeschreiben willekorn bestetiget und confirmiret, bestetigen und confirmiren en die in craft deses brives, alzo das alle die czu weichbilde rechte gehören der vorbas mer ewiglich alzo gebrawchen sullen des czu groeser sicherheit und ewigem gedechtenisse haben wir obgenante ffurstinne unser ingesigel und die vorgenanten unser soene ir gemeyne sigel an desen brief lasen hengen. Der gegeben ist czu Grosen Glogaw noch Cristi gebort virczen hundert ior und donoch in dem Newnczenden iore am Sontage noch Epiphanie, do bey sein gewest unsere lieben getrawen Nickel von Rotenburg, Kortsche Knoblochsdorff, Erich von Lessnow, Niclaus Senfteleben, Niclaus Glawbis, Anshelm Lessnow und Marcus Lessnow unsere schreybere den deser brief wart enpfolen etc.

1. Nickel Rotenburg – zapewne identyczny ze starostą księżęcym z 1398 roku (CDS, t. 24, s. 166, nr 21). W dokumencie z 11 marca 1421 roku wystąpił w godności starosty w Koźuchowie (CDS, t. 24, s. 3, nr 4), w tym samym roku – 22 czerwca 1421 roku – również nazwany starostą księżęcym (*des unsern howptman*) (CDS, t. 24, s. 106, nr 3b). W styczniu 1421 roku, gdy wystąpił jako właściciel Droszkowa, jeszcze nie pełnił tej godności (CDS, t. 24, s. 53, nr 1).
2. Kortsche Knoblochsdorff – występował w źródłach w latach 1416-1437. W 1437 roku był ochmistrem na dworze księcia glogowskiego (CDS, t. 24, s. 73, nr 14). Jest on tożsamy z Hansem zwanym Kortsche (Kurtze) z Gryżyc koło Żagania (CDS, t. 28, s. 239, nr 56). Być może identyczny z Hansem Knoblauchsdorfem, który był w 1414

- roku marszałkiem na dworze Henryków książąt głogowskich (CDS, t. 24, s. 19, nr 1).
3. Erich von Lessnow – zapewne chodzi o Eryka młodszego z rodziny Lessnow, występującego w źródłach w latach 1403-1430. Możliwe, że był wzmiankowany w źródłach przed 1403 rokiem, jednak identyfikacja jego osoby jest utrudniona, bo w tym samym czasie działał Eryk starszy Lessnow. W 1428 roku Eryk młodszy był ochmistrem (CDS, t. 24, s. 4, nr 4).
 4. Niclaus Senfteleben – znany z wystąpień w latach 1413-1419 (CDS, t. 24, s. 18, nr 1; s. 132, nr 6), przebywał w otoczeniu księżnej Katarzyny i jej synów.
 5. Niclaus Glawbis – znany z wystąpień w dokumentach książęcych w latach 1398-1419 (CDS, t. 28, s. 41, nr 155; CDS, t. 24, s. 132, nr 6). W 1418 roku był starostą książęcym w Koźuchowie (CDS, t. 24, s. 3, nr 3).
 6. Anzelm Lessnaw – 1417-1419 sekretarz i pisarz książęcy (CDS, t. 31, s. 22, s. 24); 1419-1429 kustosz głogowski (H. Gerlic, *Kapituła głogowska w dobie piastowskiej i jagiellońskiej (1120-1525)*, Gliwice 1993, s. 204 – tam podstawa źródłowa).
 7. Marek Lessnaw – 1417-1430 – sekretarz i kanclerz książęcy (CDS, t. 24, s. 144, nr 1; s. 4, nr 9a); 1436-1447 – kustosz głogowski (H. Gerlic, *Kapituła głogowska w dobie piastowskiej i jagiellońskiej (1120-1525)*, Gliwice 1993, s. 262 – tam podstawa źródłowa).

Joanna Karczewska

**THE PRIVILEGE OF DUCHESS CATHERINA
AND HER SONS FOR KOŹUCHÓW FROM 1419**

S u m m a r y

Koźuchów was one of the important city in the Duchy of Głogów. It was very important in the turn of the XIV and XV century. In that time the Duchy of Głogów was divided into two parts: the Duchy of Koźuchów and Zielona Góra and the Duchy of Głogów. During the reign of duchess – widow Catherina and young princes, the city got some privileges. The most important one was from 8 I 1419, which confirmed previous privileges and statute law.